

PTUJSKI LIST

Politično gospodarski tednik.

Stane:

Za celo leto K 15—
za pol leta 7:50
za četrt leta 3:80
za 1 mesec 1:30

Posamezna številka 40 vin.

Uredništvo in upravnništvo je v
Ptuju, Slovenski trg 3 (v starem
rotovžu), pritličje, levo.
Rokopisi se ne vrnejo.

Štev. 23

Ptuj, 7. septembra 1919

I. letnik

Zlet Mariborske sokolske župe Proslava 50letnice Nar. čitalnice v Ptuj, dne 7. septembra 1919

VSPORED:

Sokol:

Ob 1/28. sprejem gostov na postaji
Ob 8. skušnja na telovadišču (trensko taborišče)
Ob 3/11. nastop k obhodu na telovadišču in obhod po mestu

Čitalnica:

Ob 1/29. slavnostna maša v mestni cerkvi v spomin 50-letnice
Narodne čitalnice
Ob 1/210. slavnostno zborovanje v veliki dvorani Narodnega doma

Ob 1/13. obed

Ob 15. javna telovadba

Po telovadbi skupni odhod k ljudski slavnosti, ki se vrši v mestnem parku

Vstopnina k javni telovadbi:

Sedež na tribuni 10 K, ostali sedeži 5 K, stojišča 2 K

Vstopnina na veselični prostor 1 K

Narodni pozdrav udeležencem nedeljske slavnosti!

Srčno pozdravljamo Vas vse, ki ste prihiteli v tolikem številu v starodavni Ptuj, da z nami vred proslavite naše narodno vstajenje!

Bili ste že večkrat v tem mestu. Ali da si živi mesto na čisto slovenskih tleh, med čisto slovenskimi prebivalci daleč naokrog, se je bilo vendar posrečilo sovražnemu tujcu, da se je zajel v naše narodno telo, živel kakor parasit v njem, srkal najboljše soke, pa gledal, da polagoma izpodje življensko njegovo silo in ga tako uniči.

Ko smo se zaveli našega narodnega življenja, smo spoznali svojega nasprotnika. Začeli smo zbirati sil, da sebe utrdimo, nasprotnika uničimo ali ga storimo vsaj neškodljivega.

S to nalogo se je ustanovila pred dobrimi petdesetimi leti v Ptuj Narodna Čitalnica. Izvrševala je svojo nalogo po najboljših močeh. Hudi so bili večkrat njeni napori in boji, ali njeno jedro je bilo zdravo, sveti so bili ideali, za katere se je borila, ni smela podleči in zato ni podlegla v tem boju.

Moči in vzpodbude je iskala Čitalnica pri svojih bratih in sestrah. Kakor ob proslavitvi njene ustanovitve prihiteli so njeni prijatelji še večkrat sem na kraj njenega delovanja, da ji nudijo moralnih sil.

Pa tudi v njenem okrilju so vzrasli Čitalnici vrli branitelji.

Eden najmlajših je pred dobrimi 10 leti ustanovljeni Ptujski Sokol.

Ni se še mogel popolnoma razviti; ni še dobil lastnega doma. V težavnih razmerah nastal, se je imel boriti ves čas svojega raz-

voja s težavami. Ali težave ga niso uničile, nego so le krepile njegove mišice in jekleno voljo.

Ptujski Sokol stopa v dobo moške delavnosti. Pri tem pa hoče pokazati, kaj je storil dosedaj, da vidi širni svet, ali se sme zanesti nanj v bodočnosti.

Prihiteli ste Sokoli in Sokolice iz daljnih krajev v naše ujedinjene domovine, da posvetile s svojo navzočnostjo začetek krepkega delovanja ptujskih bratov in sester, da potrdite Ptujski Sokol v njegovem delovanju in mu pokažete, kaj se da doseči z vztrajnim delom.

Minila je doba, ko smo se morali z vsemi močmi braniti za narodni obstanek. Začenjamo novo dobo, ko se bomo smeli posvetiti neovirano svoji izobrazbi, ko se ne bo vršil več boj za obstoj, nego plemenit boj za duševni in telesni razvoj.

Prvemu se posveti Čitalnica, drugemu Sokol!

Vi pa, cenjeni gostje in udeleženci, bodite priča tej novi dobi!

Ko bomo videli, kaj premore slovenski um in slovenska dlan, ako delujemo složno, nas to okrepi vse, da vztrajmo v začetem delu v srečo sebi in svojemu narodu.

Zgodovinski dan.

V zgodovini narodov je igralo mesto Ptuj odlično vlogo. Najbolj znana nam je ta vloga iz rimske zgodovine. Petovio se je imenoval takrat naš kraj ter je bil trgovsko in kulturno središče svojega okrožja. Tukaj skoz je vodilo omrežje rimskih cest in potov, po katerih so se gibale armade in ves promet.

Tukaj je imelo središče tudi rimska umetnost, čemur dokaz so nebrojne izkopine.

Zamrlo je rimsko cesarstvo, germanske rase so ga preplavile. Reden promet in redno življenje se je ponehalo, kultura je za nekaj časa zaspala. Po naših pokrajinah so se v domačili naši pradedje, prejšna rimska mesteca se prihajala potom raznih plemičev, ki so pa bili skoraj izključno tujerodni, do veljave. Ptuj je postajal predvsem obrtno in trgovsko središče. Spadal je še v panonski del Slovenije. Prebival je v njem in okrog njega sicer panonski Slovenec, ki se je pa veselil svoje svobode samo kratko časa, t. j. v prehodni dobi samostojnega slovenskega kraljestva. Naši pradedje slovenski kmetje so trpeli predvsem socijalno, ker so delali za druge. Ko se je v prosvetljeni dobi 18. stoletja po francoski revoluciji pojavila narodnostna ideja, je postal Ptuj žarišče tujerodne gospodstvaželjnosti.

Od takrat naprej se začenja prav posebna kalvarijska zgodovina za nas. V magistratnih zapisnikih nemškega urada se neštetokrat čita, da so slovenske barve za mesto Ptuj izzivanje, ker je mesto nemško. Akoravno je po ljudskem štetju mestece središče popolnoma slovenske okolice, je hotel gospodariti tujec tukaj, kakor bi bil on sam gospodar.

A obrnil se je list v zgodovini. Most do Adrije je padel v vodo na našem ozemlju se je porodila Jugoslavija. Dočim je bil vsak popreje opljuvan, tepen in aretiran ter kaznovan, ako je očitno kazal na ulici svoje Slovenstvo in bi se bilo vsakogar obesilo, ki bi bil trdil javno, da je Jugoslovian, bodo dne 6. in 7. sept. valovali tisoči in tisoči Slovencev skoz mesto Ptuj, z glasnimi klici, da se čutijo Jugoslovane. Rudeča sokolska srajca, ki se preje ni smela nikdar pojaviti,

se bode pojavljala prvič v sklenjenih vrstah na teh nekdanjih vročih tleh in zbrani tisoči bodo Sokolom navdušeno vzklikali kot nositeljem prvenstva, kar se tiče telesne prožnosti poguma in drugih možkih čednosti.

Tokrat bode začutil Ptuj morda bolj kot tik po prevratu, da je v resnici jugoslovanske središče, da ga ljubijo bratje daleč naokrog, posebno, ker je mnogo pretrpel.

Ljubko naše mestece ob bregovih šumne Drave, ki si gledalo tisočletno zgodovino narodov, zreš dne 6. in 7. sept. t. l. v svoji sredini tisoče osvobojenih Jugoslovancev. Kličemo Ti „živel jugoslovanski Ptuj, živel naš zgodovinski dan dne 7. sept. 1919!“

Ob proslavitvi petdesetletnice Narodne čitalnice v Ptuj.

Spominske črtice, sestavil J. Komljanec.

I. Ustanovitev Narodne čitalnice.

Po oktobrskem diplomu 20. oktobra 18601. in februarjem patentu 26. februarja 1861 so narodi v bivši Avstriji po precej dolgi absolutistični dobi (od l. 1851) zopet dobili pravico, sodelovati pri zakonodaji in upravi. Po vseh pokrajinah se je začelo zopet živahno gibanje, ki je bilo moralo kmalu prenehati po vihnem letu 1848 in 1849. Tudi Slovenci niso smeli zaostati za drugimi narodi.

Razmere našega naroda takrat niso bile ugodne. Kmetstvo ljudstvo je bilo nevedno in narodno nezavedno. Vsa dotedanja javna uprava je bila tako ustrojena, da je morala našega človeka prepričati, da le tisti človek kaj velja, ki nemško zna. Zakaj vsa gospoda je med sabo govorila nemški, v šolah se je poučevalo le nemški, v kancelijah se je pisalo le nemški. — Slovenski je govorila gospoda le toliko, da se je sporazumela z ljudstvom pri svojih opravkih, mestni trgovci in obrtniki, da so mogli kupčevati z ljudstvom.

Prav redki so bili prepričani rodoljubi. A bilo jih je nekaj in ti so bili kvas, ki je v boljših razmerah prešinil z novimi idejami naše ljudstvo.

Naše narodno razumništvo, ki se je moralo v absolutistični dobi omejevali na nevtrarno prosvetno delovanje, se je začelo sedaj brigati za politična in narodna vprašanja. Število iskrenih rodoljubov je čudovito hitro rastlo, narodno delo se je širilo in kmalu pokazalo vidnih uspehov.

Najimunitnejši dogodek za štajerske Slovence v začetku nove dobe je bila ustanovitev mariborske čitalnice, ki se je otvorila 14. julija 1861. Bila sta takrat pri gradnji južne železnice češka inženirja Chocholovšek in Jedlička, ki sta pomogla, da se je ustanovila ta čitalnica. Ta je vzpodbudila tudi Ljubljance, da so še isto leto ustanovili svojo čitalnico. Sploh so tista leta bili mariborski rodoljubi vzgled vsem drugim. Iz Maribora je izšel l. 1863 ob veliki proslavitvi tisočletnice Ciril - Metodovega prihoda na Velikomoravsko poziv za ustanovitev Slovenske Matice, v Mariboru se je ustanovil l. 1868 večji politični list Slovenski Narod.

V Ptuj je živel tisti čas sodni pristav Miha Herman, Nemec sicer, a pravičen Slovenec. Izvoljen za poslanca, je postal najodločnejši zastopnik slovenskih pravic v deželni in državni zboru.

Pokazal je to že s svojim govorom v deželni zboru graškem 16. marca 1863, v katerem s temeljitimi razlogi zahteva istih pravic za slovenščino v šoli in uradih, kakor jih ima nemščina. Govor so dali tiskati v več tisoč izvodih in ga razširili med prosti narod.

Ta mož skliče 23. julija 1863 l. vse zavedne Slovence iz mesta in okolice v sobo strelišča (hiša poleg sedanje Mladike), da se pogovore o ustanovitvi čitalnice. Prišlo je okoli 60 oseb, ki so izvolili pripravljalni odbor. Ta sicer hitro sestavi društvena pravila in jih pošlje vladi v potrditev, ali iz Gradca so prišla potrjena šele 21. maja 1864. Ker je dotlej pristopilo Čitalnici že okoli 120

udov, se je otvorila 1. junija 1864 ter pričela s tem dnevom svoje redno delovanje.

Prvi občni zbor, ki se ga je udeležilo okoli 70 udov, se je vršil 23. junija. Izvoljeni so bili: za predsednika Ptujčan drd. Avgust Čuček; za podpredsednika notar Janez Schönwetter; za tajnika Miha Herman, c. kr. pristav; za blagajnika dr. Iv. Petovar, odvetniški koncipient; za druge odbornike: dr. Anton Mravljak, notarski koncipient, dr. J. Vošnjak, prošt, Franc Krajnc, Karl Švajgl, nadučitelj, in Božidar Raič, kaplan pri Sv. Barbari.

Jako sijajno se je proslavila otvoritev Čitalnice s slavnostjo dne 5. septembra istega leta. V jutro so budili meščane krepki glasovi mariborske mestne godbe naznanjajoč, da je tudi ptujskemu mestu zasvetila nova doba narodnega življenja Čitalnica je bila okrašena z narodnimi zastavami in trakovi. Tam se zbera čitalniški udje, okrašeni s slovenskimi barvami, in gredo ob 10. na kolodvor, da vzprejmo došle goste. Pripeljali so se zastopniki celjske in mariborske Čitalnice s predsednikoma dr. Kočevarjem in dr. Serncem, pevci iz Slovenske Bistrice z dr. Jos. Vošnjakom in pevci iz Frama. Velika množica ljudstva, zbrana na kolodvoru, pozdravi z živio-klici došle goste in jih spremi do Čitalnice in potem k slovesni službi božji v mestno cerkev. Enako so pričakali popoldne gostov z vzhoda, Ormožanov, Ljutomerčanov, pa tudi Hrvatov iz Varaždina.

Zvečer je bila slovesna beseda. Dvorana je bila mnogo pred začetkom napolnjena do zadnjega kota, pa tudi na vrtu se je trlo ljudstva, da se ni bilo moči ganiti. Bilo je udeležnikov nad 1200. Kakor opoldne pri skupnem obedu, tako so se tudi zvečer vrstile navdušene napitnice, v katerih so govorniki živo slikali pomen tedanje slavnosti in navduševali ljudstvo k narodni prebudi. Ljudstvo je slišalo govoriti starejšino štajerskih Slovencev, dr. Kočevarja iz Celja, dr. Serneca iz Maribora in dr. Vošnjaka iz Slov. Bistrice, ki je govoril o pomenu in namenu čitalnic.

II. Delo Narodne čitalnice.

Kak pomen in namen naj ima Čitalnica, govori tudi poziv pripravljalnega odbora, s katerim vabijo Slovence, naj pristopijo društvu. Med drugim pravijo:

„Povsod med narodom cvetajoče čitalnice, ko ognjišča narodnega duha, so živi svedoki poganjanja za narodno priznavo in veljavo, ter žive želje in prizadeve za narodni razvoj. Že ste sestrinski mesti Maribor in Celje v tem bistvenem prašanju slovenskega naroda zvanju duha sedanjega časa zadostile. Staro-slovensko ptujsko mesto, za ljudstvo daleko više 100.000 duš najznamenitejši kraj, je vidoma poklicano se za nje v pozdigi narodnega duha za središče postaviti in izgled sestrinskih mest nasledovati.“

Ko podpisani svoje pooblaščenje iz omenjene okolnosti prijemši prijateljem narodnega napredka prijateljski ta „poziv“ k osnovanju slovenske čitalnice v starem Ptuj izročujejo, naznanjajo ob enem, da bodo, kolikor koli jim bode moči in upljiva, vseskozi pravila in vodila resnice, pravice in zmernosti zastopali in za poglobilno nalogo slovenske čitalnice pred vsem duševno povzdigo, izobraženje jezika in omiko slovenskega naroda, po tem takem pripravo za pričakovano izvršenje narodne ravnopravnosti držali.

Naloga, ki so si jo čitalnični ustanovitelji začrtali s tem svojim pozivom, je bila obširna in težka, obsegala je pravzaprav vse ono, po čemer so hrepeneli tedanji naši buditelji in voditelji, je pravzaprav v bistvu jedro naše prosvete, ki je še vedno neizcerpno.

Zanimivo je, v koliko je naša Čitalnica v svojih 50 letih to nalogo tudi izvršila.

Prva naloga čitalnicam je bila, vzbuditi priprosto ljudstvo kakor tudi njegovo meščanstvo in domače razumništvo k narodni zavednosti, vzbujeno zavednost ohraniti in jo čim bolj širiti in utrjevati.

V čitalniških prostorih so se zbirali narodni možje k čitanjem časopisov in politič-

nim razgovorom. V njihovo družbo so lahko prišli tudi drugi možje, mladi in stari, ki so se hoteli zanimati za narodna vprašanja. Da pa pritegnejo k sebi tudi drugo občinstvo, mestno in kmetstvo, so prirejali raznovrstne zabave s petjem, govori, plesi in z gledališkimi igrami. Mislimo si lahko, kako je moralo vplivati na širše občinstvo, vajeno le nemščine, kamor je prišlo v mestu, ko je pri takih čitalniških večerih slišalo, da tudi gospoda med sabo slovensko govore, ko je čulo, kako krasne, v srce segajoče so slovenske pesmi, ko je videlo, da se dajo vprizarjati tudi slovenske igre. Pred kratkim umrli Marko Pavlinič je pravil, kako so k takim pevskim prireditvam hodili vobče meščani in bili večkrat do solz ginjeni, poslušajoč slovenske pesmi. Neštetim osebam so take domače prireditve vzbudile narodno zavest in narodni ponos, drugim pa, ki so bili v nevarnosti, da se narodno izgube, se je ob takih prilikah utrdila narodna zavest.

Pač srcu le domači glas
mehko se in sladko prilega,
on srcu pravi ve izraz
in spet mogočno k srcu sega, —
domači glas le nosi spas. (S. Gregorčič.)

Preobširno bi bilo naštevati vse posamezne prireditve, ki so se vršile v Čitalnici od njenega začetka do danes. Bilo jih je vsako leto nekaj, včasih več, včasih manj, včasih večje, včasih manjše, včasih priprostejše, včasij sijajnejše, kakoršne so bile pač razmere. Večinoma so dobro uspele in dosegle svoj namen, razveseljevati svoje ude in gojiti narodno zavest, kakor povdarja to čitalniški tajnik Romih na občnem zboru l. 1881. Nekatere prireditve pa smemo imenovati naravnost sijajne.

Narodna Čitalnica je bila v Ptuj najvažnejše naše društvo, lahko rečemo edino slovensko kulturno zbirališče. Iz nje je izhajalo ali pod njenim okriljem se je vršilo kulturno narodno delo v Ptuj in ptujskem okraju, katero se je ob ugodnih razmerah tudi osamosvojilo v posebna društva, toda ostalo vedno v tesni zvezi s Čitalnico.

Tako se je petje začelo gojiti takoj po ustanovitvi Čitalnice. V 80tih letih je bilo v Narodni Čitalnici toliko pevske sil, da je prišlo do rednega petja, ustanovil se je 1883. l. poseben čitalnični pevski odsek, iz katerega se je izcimilo „Slovensko pevsko društvo“, ki je dolgo procvitalo in priredilo v raznih krajih več velikih pevske koncertov. Istega leta se je ustanovila celo muzikalna šola s posebnim plačanim kapelnikom, ki pa je l. 1887 prenehala. Sicer so vodili petje brezplačno razni pevovodje, kakor Stanko Pirnat, dr. Fr. Gros, Fr. Copf, Dragotin Zupančič in sedaj predsednik Pevskega društva, učitelj Vinko Šerona in organist mestne cerkve Fr. Ferdo.

L. 1895 se je ustanovil društveni tamburaški zbor, ki je pod vodstvom Aleksandra Pintariča in učitelja Jakoba Kopicke krasno uspeval, kasneje pa ob premalem zanimanju opešal.

Kakor s petjem so začeli čitalniški diletantje takoj tudi z dramatičnimi predstavami, uprizorivši prvo igro že 18. decembra 1864 l. Kasneje se je uprizarjalo navadno po več iger na leto, ki so bile vedno velika privlačna sila. Ko je dobila Čitalnica v 80tih letih vrlih pevcev, se je povzpela celo do operet in sicer Tičinka l. 1885 in Serežana l. 1887.

Velik križ je bil z društvenim gledališkim odrom. L. 1875 so ga povečali in na novo okrasili, tako da je za manjše igre zadoščal. Ali ko so pred dobrimi 10 leti začeli prirejati večje igre (Legijonarji, Deseti brat) in se je zanimanje za dramske predstave povečalo, je bil oder kakor tudi dvorana veliko premala. Zato se je pod vodstvom umnega in podjetnega odbornika Krista Hrovatina, poštnega asistenta prestavil oder od zadaj v sobo ob vhodu v dvorano, kakor ga vidimo danes, ter se je tako povečala dvorana skoro za tretjino, pa tudi igralci so dobili za odrom posebno sobo. Zanimanje za predstave pa ni ponehalo in l. 1912 se je ustanovil poseben dramatični odsek mariborskega dramatičnega društva, ki je začel redno prirejati